

Elixer: Expo Derya Zenginoglu, Broekhuis

Steven Dorrestijn, 14 maart 2015.

Een aantal jaren geleden heeft Petran Kockelkoren mij meegenomen naar Qua Art – Qua Science. En daar heb ik Derya Zenginoglu leren kennen. Zij exposeert nu bij Boekhandel Broekhuis in de galerie die Mikos Teuben beheert tussen de boeken. En dat brengt mij terug op een oude plek, want ik heb hier 3 ½ jaar gewerkt als boekverkoper. En in het laatste jaar heb ik hier ook eens opgetreden toen we in de maand van de filosofie stand-up philosophy hadden georganiseerd. Dat was ook met Petran Kockelkoren die hier bekend is als denker over kunst en techniek. Dus op allerlei manieren is de cirkel rond als we nu hier de expositie van Derya gaan bekijken die zich ook juist beweegt op dat terrein van kunst, techniek, wetenschap.

Eeuwig

Wat hebben kunst en wetenschap en techniek met elkaar te maken?

Volgens Derya delen kunst en wetenschap dat zij gericht zijn op wat eeuwig is. De waarheid is eeuwig. En kunst is tijdloos. Wat dat betekent, daar kunnen we het later nog over hebben.

En techniek? Wat is daarvan de relatie met de eeuwigheid? Techniek is misschien onze hunkering om eeuwig te leven, onszelf te vereeuwigen.

Elixer

De sterfelijkheid overwinnen en alles tot in de eeuwigheid volmaakt laten zijn – als dat toch eens zou kunnen. Tegenwoordig menen we dat we met wetenschap en techniek de sleutel kunnen vinden om het leven te vervolmaken en eeuwig te verlengen. Een formule, een technische methode: Eureka! Vroeger, en misschien ook vandaag nog meer dan we denken, hoopten de mensen precies hetzelfde maar het middel bleef geheimzinnig. Een toverdrank, een magische procedure: Elixer!

Elixer – het woord stamt uit het Arabisch en bevat ook een Griekse stam. Eén betekenis is “geneeskundige drank”. De Griekse stam verwijst echter naar “droge” stof. De betekenis van elixer komt deels overeen met steen der wijzen. Elixer is een substantie om onedele metalen in goud te veranderen en werkt voor het lichaam genezend en verjongend (levenselixer).

Alchemie

Elixer brengt ons dus middenin de alchemie. Vandaag de dag kijken we wat vreemd naar alchemie. De moderne tijd van de Wetenschappelijke Revolutie en de Verlichting was er erg op gericht om ware kennis helder van pseudo-kennis te onderscheiden. Wij geloven alleen nog maar in wat strikt bewezen is. Wij “geloven” dus niet meer, wij “weten” iets of wij weten het nog niet, althans dat geloven wij.

Maar vergis u niet. Newton, de grootste van de grote wetenschapper van de Wetenschappelijke Revolutie, bestuurde gepassioneerd de traditie van de alchemie en de astrologie. Zijn bibliotheek bevatte 126 boeken over alchemie tegenover 369 wetenschappelijke boeken (en nog 44 over kabbala en Rozenkruizers). De moderne tijd heeft de successen van Newtons controleerbare

wetenschappelijke natuurkennis omarmd en de gissingen, probeersels, en geheime kennis van de alchemie in diskrediet gebracht.

En toch. Wat wel zeker is, is dat de dromen nog hetzelfde zijn: de wetten achter de natuur en het leven ontdekken en ons leven vervolmaken en verlengen.

Science Fiction

Is er dan in onze tijd alleen nog maar zekere kennis? Dat is maar de vraag. Misschien is het grote verschil dat we gewend zijn geraakt om in twee schriftjes te werken. In het ene schriftje komen alleen waarnemingen, formules, berekeningen gericht op wetenschappelijke kennis en bewijzen. In het andere schriftje maken we aantekeningen over onze dromen en verbeeldingen. Daarvan maken we verhalen over de menselijke aangelegenheden en over hoe de toekomst zou kunnen zijn. En dat zijn de boeken waar we hier tussenin staan.

Feiten en fictie mogen beide bestaan, als je ze maar uit elkaar houdt, zeggen we in onze tijd. Scheiding of niet, er is zeker wel een uitwisseling. Nieuws uit de wetenschap prikkelt de verbeelding: Science Fiction. En zoals Newton op elke 4 wetenschappelijke boeken 1 alchemistisch boek had, zo is vandaag waarschijnlijk bij heel veel wetenschappers ook wel een kwart hun boeken van het genre Science Fiction.

De Mogelijkheid van een Eiland

De schrijver Michel Houellebecq heeft met *De mogelijkheid van een eiland* een origineel voorbeeld geleverd in het genre Science Fiction. Het thema van dat boek is precies het volmaken en tot in de eeuwigheid verlengen van het leven door wetenschap en techniek.

Terwijl het met de wereld bergafwaarts ging ontdekte men in de sekte van de Elohim hoe men de mens kan klonen. Die kennis was maar beschikbaar voor een beperkte groep mensen, die erin geloofden, en die het risico durfden te nemen.

De roman beschrijft het leven van Daniel in het heden dat in verval is en van zijn gekloonde nazaten, nog eens Daniel dus, maar dan kloon 24 en 25.

Het boeiende van Houellebecq is dat hij niet stopt bij het "geweldige nieuws" dat we eeuwig leven hebben verworven omdat we ons lichaam kunnen vernieuwen, maar dat hij zich afvraagt wat voor leven dat dan is.

Een vreemd leven. Om te beginnen een vreemd lichaam. We leven op enkel kleine zoutcapsules. Geen spijsvertering meer. En ook geen geslachtelijke reproductie meer. Onze lichaamsopeningen zijn daarom in de loop van de tijd verdwenen.

De origineelste bijdrage van Houellebecq is echter dat hij zich afvraagt of je eigenlijk wel een eeuwig leven hebt als je je lichaam kunt klonen. Hoe verhuis je je bewustzijn en levensherinneringen mee naar je volgende lichaam? Dat gebeurt door het lezen van dagboeken van de voorgangers en het schrijven van dagboeken voor opvolgers.

Utopie/dystopie

De neo-mensen doen helemaal niets, behalve biologisch voortleven en de dagboeken bijhouden. De technische utopie verkeert in een dystopie. Dat is overigens wat volgens emerites hoogleraar Hans Achterhuis steevast gebeurt als het utopisch denken in de praktijk wordt gebracht of goed wordt doordacht zoals in deze roman. Uiteindelijk verlaat Daniel 25 zijn veilige saai bestaan en gaat op

zoek naar de wilden, de afstammelingen van de niet gekloonde mensen die in de na-apocalyptische in wildernis hebben overleefd. Uiteraard houdt de neo-mens zonder lichaamsopeningen het daar niet lang uit...

Technische utopieën kunnen dus omslaan in dystopieën. En een vraag die we daar nog bij kunnen stellen is: waar komt het gevaar van de techniek vandaan? Zit het gevaar erin dat de techniek in de handen kan komen van verkeerde mensen, of is de techniek gevaarlijk in zichzelf?

Het eeuwige van de mens

Even tussendoor. Wat zijn dus eeuwige waarden? Is de eeuwige verlenging van het leven het belangrijkste? Kun je eeuwige waarden vastgrijpen en veiligstellen? Of is vooral eeuwig dat we altijd blijven zoeken naar wat voor ons van waarde is? Ons denken en ons zoeken is fragiel. Het denken is afhankelijk van ons biologische bestaan. Altijd kan en moet bewustzijn daarin opnieuw ontluiken. En eeuwige waarde schuilt misschien in dat fragiele veld. Het lijkt eerder zo te zijn dat het eeuwig opnieuw moet blijven ontstaan en worden onderhouden dan dat je kunt zeggen dat het er voor eeuwig en altijd gewoon is.

Kunst, techniek en wetenschap

Op hun eigen manier vinden we kunst en wetenschap en techniek heel belangrijk, omdat iets eeuwig vertegenwoordigen. Dat geeft ze waarde.

Zoals Derya het zegt, wetenschap kan niet de waarheid veranderen. Hooguit blijft de waarheid heel lang onontdekt, verborgen. En tot die tijd hebben we geen kennis, of misschien kennis die geen echte kennis is – die niet op de waarheid berust.

En kunst is tijdloos, meent Derya ook heel beslist. In het maken heeft kunst iets gemeen met techniek, maar kunst is zeker niet hetzelfde als techniek. Volgens Derya moet kunst over schoonheid gaan. Kunst kan eventueel de schoonheid van techniek laten zien, maar kunst moet niet met techniek versmelten. Bovendien techniek hoeft niet mooi te zijn, techniek is niet altijd mooi, maar soms ook lelijk en gevaarlijk.

Wat betekent het dat kunst staat voor de eeuwige waarde van de schoonheid? Is alle kunst altijd mooi? Dat is niet zo. Of, minstens zijn de meningen zijn verdeeld. Is kunst op zoek naar de schoonheid die eeuwig is maar lang verborgen kan blijven, zoals de waarheid voor de wetenschap verborgen kan blijven?

“Het eeuwige” vinden, of het “eeuwige zoeken”?

Maar er is ook een andere overeenkomst. Kunst, wetenschap en techniek zijn ook alle drie manieren van onderzoek. En als je dat benadrukt, is het niet zo zeker of het gaat over het ontdekken van wat eeuwig zo is, of juist het omwaarderen van wat lang zo leek, maar ook anders blijkt te kunnen zijn of worden. Dat is onderzoek niet per se om te vinden wat altijd al zo was, maar om te scheppen.

En de kunstwerken van Derya leveren volgens mij juist aan die altijd maar doorgaande zoektocht een duidelijke bijdrage. Haar werken sluiten aan bij een richting in het techno-wetenschappelijk onderzoek waarbij er nieuwe vormen van vermenging tussen techniek en natuur worden gefabriceerd. Kunnen we in de (nabije) toekomst organen kunstmatig produceren?

Elixer staat te borrelen en te stomen. Wordt daar de eeuwige mens gefabriceerd? Het ziet er zowel boeiend als angstaanjagend uit. Hoe kan het dat dat wat ons zo na is (ons lichaam, onsterfelijk nog wel) tegelijkertijd zo vervreemdend is (als het zo via technische ingrepen moet worden aangepast).

De kunstwerken van Derya wijzen de weg naar een manier van denken waarbij natuur en techniek op een nieuwe manier worden verweven. Hoe kun je ingrijpen in de natuur en het spontane groeien van de natuur laten samenkomen? Da is een principe dat Derya in haar schilderijen toepast, waarbij ze weloverwogen gebruikmaakt van verf en de vloeieigenschappen zodat ingrijpen en laten vloeien op een goede manier samenkomen. Dit principe kan ook wetenschappers inspireren om anders te denken over het technisch ingrijpen in de natuur: minder te beheersen, maar meer ook af te wachten hoe de natuur reageert op een ingreep en gaat groeien.

Zo helpt de kunst mede om voor ogen te krijgen wat de mogelijkheden zijn, met goede en slechte kanten, van waar we mee bezig zijn met wetenschap en techniek. Deze onderzoekende rol is zeker een voor eeuwig belangrijke, onmisbare taak van de kunst. En als er schoonheid in wetenschap en techniek zijn, en als die ooit gevonden kunnen worden, dan toch alleen door dit eeuwig zoeken naar een harmonie tussen natuur, mens en techniek.